

ФІЛОСОФІЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ В КОНТЕКСТІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ОФІЦЕРА-ВІЙСЬКОВИКА

У статті аналізується філософська сутність мовної компетенції управління, досліджується значення її для здійснення офіцером-військовиком його професійної діяльності.

Ключові слова: мовна компетенція, управлінська діяльність, офіцер-військовик, мовлення.

Постановка проблеми. Офіцер-військовик повинен володіти ґрунтовними знаннями зі свого фаху. А отже, у процесі навчання у ВНЗ має засвоїти певну сукупність спеціальних знань, умінь і навиків, які у майбутньому дозволять йому успішно виконувати завдання в обраній сфері діяльності. Разом з тим дослідники з питань педагогіки вищої школи (військової у тому числі) О.Г. Романовський [1], Є.А. Пінчук [2], О.Ю. Панфілов [3], Р.О. Товажнянська [4] та інші висловлюють стурбованість станом сучасної української вищої освіти. Зокрема Є.А. Пінчук слушно ставить питання: як можна забезпечити якість підготовки фахівців, якщо в кожному другому з майже чотирьохсот університетів практично не ведуть серйозних наукових досліджень? Автор статті вважає це однією із причин, чому жоден з наших університетів не увійшов до рейтингового списку п'ятисот університетів світу, а більшість із них просто не відомі за кордоном. А ще ж існує проблема "псевдоосвіти" – велика кількість приватних неефективних навчальних закладів [2, 118].

Однією з причин кризового стану у вищій школі вважають її раціонально-знаннєвий, технократичний характер, що суперечить проблемам гуманізації. Важко не погодитись з О. Панфіловим, викладачем кафедри філософії Харківського університету Повітряних Сил імені Івана

Панасюк Клавдія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Панасюк К.В., 2010

Кожедуба: “Сьогодні вже не викликає сумнівів, що трансформація української освіти не можлива без вирішення досить широкого кола проблем. Це передусім – радикальна гуманізація освіти, посилення особистісного виміру в педагогічній науці та практиці: орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація освіти” [3, 28].

І саме в процесі гуманізації освіти як пріоритетна постає проблема формування мовної компетенції особистості майбутнього управлінця. Ця проблема є актуальною і потребує нового осмислення.

Метою даної статті є аналіз філософської сутності мовної компетенції управлінця, дослідження значення її для здійснення офіцером-військовиком своєї професійної діяльності; простеження тих шляхів та методів, якими відбувається формування мовної компетенції.

Професіоналізм доцільно розуміти як сукупність рис, якостей і характеристик, які формуються переважно у процесі фахової підготовки і виховання у навчальному закладі професійної освіти. Саме вони безпосередньо забезпечують можливість успішного виконання усієї сукупності управлінських функцій в обраній галузі діяльності.

Дослідник питань філософії професіоналізму О.Г. Романовський [1, 15] пропонує схему структури професіоналізму управлінця і виокремлює такі складові: високу професійну компетентність керівника у конкретній сфері його управлінської діяльності; загальну культуру, ерудицію і кругозір керівника; економіко-правову культуру, що забезпечує можливість ефективного здійснення виробничо-господарської діяльності; професійну управлінську культуру і бездоганне володіння сучасними управлінськими технологіями.

Ці компоненти важливі, але, на нашу думку, до них варто додати ще одну – мовну компетентність управлінця, без якої жоден управлінець, а офіцер-військовик саме до них належить, неспроможен оприявнити сутність кожної зі складових, які визначив дослідник О.Г. Романовський.

“Новий тлумачний словник української мови” [5] так визначає поняття “компетенція” – добра обізнаність з чим-небудь. Відповідно, за словником, компетентний – той, хто

має достатні знання у певній галузі, який з чим-небудь добре обізнаний. Отже, мовна компетенція управлінця передбачає:

- відповідний рівень грамотності;
- високу мовленнєву культуру (здатність творчо формулювати розгорнуте висловлювання);
- уміння вільно виступати публічно;
- здатність переконувати (вести ефективну, конструктивну бесіду);
- володіння методикою полемічного мистецтва, етичною культурою конструктивного діалогу та полеміки (диспут, полеміка, дискусія);
- здатність до оволодіння етикою оратора;
- розуміння особливостей національної специфіки висловлювань.

Розглянемо, як виявляються аспекти мовної компетенції у практиці офіцера-військового, який витрачає на спілкування (обмін інформацією, думками, почуттями) 50–90% свого службового часу.

Марк Туллій Цицерон – видатний римський політичний діяч, філософ, письменник якось сказав: “Є два мистецтва, які можуть піднести людину на найвищий щабель пошани: одне – це мистецтво доброго полководця, друге – мистецтво доброго мовця”. Нині полководцям виявити себе важче, але командир будь-якого військового підрозділу повинен уміти словом переконати своїх підлеглих, інакше його службова кар’єра приречена на невдачу. Бо, як учень і вчитель є основними суб’єктами шкільної освіти та взаємодіють на рівні мови, слова, так офіцер-військовик і його підлеглий мають взаємодіяти на рівні слова, за допомогою слова, через слово. Багато конфліктів у військовому середовищі починаються з невміння командира спілкуватися зі своїми підлеглими.

Прикро вже у XXI столітті жити у стихії мовного безкультур’я у військовому середовищі: спостерігати й чути тяжковустих офіцерів високих посадових рівнів, уболівати душею за мовні покручі деяких військовиків-вихователів, чути окремі рецидиви “антириторики” офіцерів середньої ланки, які не можуть ефективно, адекватно до ситуації

спілкуватися зі своїми підлеглими, тобто діяти словом – переконувати.

Те саме може спіткати й управлінців іншої сфери, політиків. Викладач середньої чи вищої школи, якого не в силах слухати аудиторія, як правило, починає шукати іншої роботи. Релігійний проповідник, який не вміє надихнути людей словом, автоматично втрачає авторитет духовного лідера своєї громади. Бізнесмен, який покладається лише на силу грошей і матеріальні чинники, ризикує втратити клієнтуру чи партнерів, які знайдуть собі менеджера або продавця більш приємного і ввічливого. Закоханий, який не спроможний висловити свої почуття, може залишитися не почутим. Батько, який виховує дітей не словом, а ременем, ризикує породити не розуміння, а ненависть. Родина, в якій не знаходиться слів для порозуміння, дуже швидко перестає бути нею і перетворюється у гуртожиток, у якому випадково зібралися різні за духом та інтересами люди. А будь-який гуртожиток, як відомо, є річ тимчасова.

Управлінець будь-якого рівня чи роду діяльності має відзначатися високою теоретичною підготовкою, добрими прикладними уміньми та навиками, але з користю для справи не зуміє їх репрезентувати, якщо не володітиме належною якістю мовлення. А все починається зі самоусвідомлення мовної особистості. Воно зароджується й розвивається там, де носіям національної літературної мови не байдуже, як вони говорять і пишуть, як сприймається їхня мова у різних суспільних середовищах, а також у контексті інших мов.

Часто у військовому середовищі ми стаємо свідками поширеного мовного нігілізму, вираженого у типовій сентенції: “Яка різниця, як говориш!”. Втім психологи стверджують, що це ознака бездуховності. Виявляється, що люди, які недбало ставляться до своєї мови, позбавлені й власної гідності. Виховані в атмосфері стереотипів, бездумної масової культури, вони не можуть бути ні творцями ідей, ні добрими мовцями. Мова має стати регулятором службових стосунків у колективі, у професійній діяльності офіцерів, бо вона якнайтісніше пов’язана з питаннями духовності, зокрема гідності й моральності.

Варто замислитись над висловлюванням американського психолога Д. Карнегі: “Як часто нас оцінюють за тією мовою, що ми нею користуємось. Слова наші віддзеркалюють нашу інтелігентність, вони промовляють проникливого слухачеві про те оточення, у якому ми перебуваємо, вони вказують на наш рівень освіченості та культури... У нас лише чотири методи контакту з навколишнім світом. Про нас судять на підставі того, що ми робимо, як ми виглядаємо, що ми говоримо і як ми це говоримо” [7, 155].

З великою похибкою можна констатувати, що у нашому військовому середовищі приблизно 20% офіцерів-командирів різних ланок говорять українською мовою, 70% не тільки не переймаються проблемами мови, а й шокують своїм суржигом, до карикатурності звulьгаризованим мовленням; 10% розмовляють російською мовою. Цей проша-рок на загал не відзначається високою культурою і етикою спілкування ні українською, ні російською мовами.

У приватному спілкуванні людина може говорити так, як їй дозволяє її освіта, культура й виховання, у тому числі й будь-якою мовою. На робочому ж місці кожен громадянин держави, а тим паче державний службовець (до складу яких належать військовослужбовці), повинен користуватися державною мовою, бо вони є представниками цієї держави, її частина. Така практика державної мовної політики усіх країн світу. В них немає громадян, які б не знали і не хотіли знати офіційної мови своєї держави, бо держава їм цього не дозволяє. Знати і користуватися на службовому місці державною мовою – це не вибір, а обов’язок громадянина.

Світова мовна практика дає приклади і того, як армія виконувала пріоритетну роль в утвердженні єдиної державної мови. Так, у Радянській Армії, хоча це була армія нібито союзних республік, тобто багатьох народів, використовувалася тільки російська мова. І це було зрозуміло: єдина армія – єдина мова.

До 1918 року польські офіцери, які зазвичай служили у російській армії, як правило, погано володіли польською мовою. Коли ж у відродженій польській державі почала створюватися польська армія, її головнокомандувач (керівник держави) Юзеф Пілсудський поставив перед офіцерами

недвозначну вимогу: хто хоче служити в польській армії, під час виконання своїх службових обов'язків повинен поспілкуватися лише польською мовою.

Нині світова мовна реальність така, що ми не знайдемо жодного українця серед тих, що проживають (саме проживають, а не на заробітках) в інших країнах світу – Канаді, США, Франції, Німеччині, Бразилії, Австралії, Аргентині, Польщі та й у Росії (тепер їх розкидано по світу понад 20 млн. чоловік), який би не знав мови країни, громадянином якої він є. Та й у найбільших українських діаспорах, чи то Канади, США, чи Далекого Сходу Росії для українців ніколи не поставало питання надання там українській мові державного статусу. І це природно. Бути у спільноті, жити з нею державним життям не можна інакше, як визнаючи основоположні чинники (у т. ч. і мовні) її існування.

У природі загалом немає кращих чи гірших мов. Усі вони неповторні й специфічні. Немає серед них “провінційних”, “хуторянських”, “сільських” та “міських”. Є мова народу, мова держави, яку треба поважати і захищати. Хай для одних вона рідна, материнська, перша мова, якою почали спілкуватися зі світом, а для інших – мова, яку вивчили, якою здобули освіту, набули професіоналізації, яка стимулювала процес входження у суспільство, через яку сприймається українська національна культура як цілісність, через яку найкраще можна зрозуміти культуру й народ, серед якого живеш, служиш чи працюєш.

Державна мова – це не одна з мов, яку добровільно обирають чи не обирають громадяни для свого службового, громадського або особистого життя. Це – обов'язок. І для усвідомлення громадянами цього обов'язку потрібен комплекс заходів. А одним з найважливіших є забезпечення поваги до посади. Якщо кожен державний службовець, військовик чи цивільна особа дорожитиме своєю посадою, поважатиме свою посаду більше, ніж себе, він ніколи не зневажатиме норм поведінки державного службовця. Кожна людина, яка мріє про державну кар'єру, у тому числі військову, мусить усвідомити, що без знання державної мови неможливо обійняти високої посади. Знання української мови військовослужбовцями Збройних Сил України

має ще й важливе значення для досягнення єдності армії та народу. Адже навряд чи народ буде підтримувати армію, солдати й офіцери якої розмовляють мовою іншої держави.

Сьогодні головним завданням є подолання психологічної інерції військових кадрів, вихованих на російськомовних стандартах, та бажання набуті української мовної компетенції. Один з найбільш відомих сучасних українських лінгвістів академік Любов Мацько обґрунтовує думку, що мовна компетенція формується поступово й неухильно, якщо людина свідомо ставиться до своїх мовних можливостей і ставить за мету їх удосконалити [7]. Академік стверджує, що мовна особистість проходить кілька етапів, щоразу підіймаючись на новий рівень.

Перший рівень – це рівень мовної правильності. Його здобувають мовною освітою, тобто намагаючись правильно користуватися мовою: її лексикою, граматичними формами, фонетичним ладом. Тут виробляються орфографічні, орфоепічні, пунктуаційні навички, уміння будувати речення, уміло користуватися ними.

Другий рівень – це рівень інтеріаризації, який має засвідчити уміння реалізувати себе у висловленнях відповідно до власного внутрішнього світу, вміння творити себе засобами мови і виражати свою особистість.

Третій рівень мовної компетенції Л. Мацько називає рівнем насиченості. Мовець уже володіє багатством і різноманітністю мовних засобів – вільно почувається у мовній стихії, має багатий лексикон, опанував мовленнєві жанри і стилі.

Четвертий рівень вважається рівнем адекватного вибору. Він характеризується умінням говорити прицільно, тобто на кожен мовну ситуацію відгукуватись точною мовною реакцією. Це рівень мовної освіти вищої школи. Отже, вже обираючи вищий навчальний заклад, людина переорієнтовується на вибір мовних засобів, який був би адекватний майбутньому фахові.

Як визначає академік Л.І. Мацько, найвищими рівнями формування мовної компетенції є *п'ятий рівень* – володіння фаховою метамовою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстотворення) та

шостий – рівень мовного іміджу соціальних ролей (командувача, політика, керівника, вченого та ін.).

Усі управлінці, військові у тому числі, повинні прагнути до того, щоб опанувати окремі рівні мовної компетенції.

Разом з тим, коли кожен із зазначених рівнів, при бажанні, можна досягнути, то ще одна, пов'язана з мовною компетенцією, проблема є набагато серйознішою. Бо, як стверджують вчені-лінгвісти, – це хвороба. Цією хворобою пронизані майже усі прошарки нашого суспільства, на жаль, і військо.

Маємо на оці ненормативну лексику – лайку і нецензурщину. Вони становлять справжню загрозу нашій мові та культурі. Уже й у представників влади нецензурна лайка стала вжитковою. Втім мова державного службовця має бути іміджевою. А про свій імідж високі посадовці повинні дбати постійно. Бомж (як популярно називають людину без конкретного місця проживання) може лаятись, а офіцер чи управлінець будь-якої іншої сфери, не має права говорити “низьким стилем”. Адже його мовлення – це візитна картка, завдяки якій виявляються освіченість, інтелект, вихованість, характер, гідність, повага до себе й інших.

Мова кримінального світу – матюки, мова “зони” – не тільки розхитує, але й руйнує еталон будь-якої літературної мови. Мат – це великий гріх перед Богом і великий сором від людей. Історично доказано, що українцям не властиві страшні матюки. Ще у XVII ст. чужинці, що подорожували Україною, зауважили: у цього народу тільки чотири лайливі слова – свиня, собака, дідько, чорт.

А видатний російський письменник М. Горький у своєму оповіданні “Ярмарок у Гонтві”, даючи стислі, влучні характеристики різним народам, про українців писав так: “Усе робиться повільно, але ґрунтовно, вдумливо. Ядерної і крутої лайки росіян, від якої дух у грудях спирає й очі на лоба лізуть, не чути – її замінює влучний гумор, що щедро прикрашає балачку. Не чути російського тикання”.

Учені доводять, що лайка, нецензурні слова пішли від назви демонів, сатанинської сили. У змісті кожного такого слова міститься руйнація. Вони забруднюють негативною енергією навколишнє середовище. Ті, хто використовує

брудні слова, швидше старіють, частіше хворіють, на їхніх рідних, близьких сипляться негаразди. Лайливі слова несуть лихо. Сучасні лихослови знічев'я накликають біду на себе та інших. Погані слова можуть “накликати” на здоров'я людини серйозні ускладнення – зламати нервову систему й організм у цілому. Образливі лайливі слова, виявляється, збільшують в організмі об'єм газу імперилу, який роз'їдає наші судини як ржа.

Одеський мовознавець В. Осадчий у своїй розвідці “Ненормативна лексика – духовний тупик суспільства” [8, 111–121] висловлює такі спостереження: “Втручаючись словом у генетику людини, можна змінити її особистість, керувати діями, перетворювати цілі народи в армію біороботів. Від злого слова організм відчуває сильне потрясіння, подібне до радіоактивного опромінення”. Сучасна наука, на думку дослідника, підтверджує істинність давньої християнської мудрості: погане слово, брехня, прокляття викликають в організмі мутації, починаються хвороби, а потім і генетичне виродження, яке може призвести навіть до вимирання роду.

Використання ненормативної лексики може бути симптомом психічного захворювання чи розладу. У психіатрії існує термін *копролалія*, який окреслює ті випадки, коли раніше витримана і скромна людина раптом починає лаятись матом, не контролюючи себе, або відчуває до цього нездоланну тягу. Якщо людина без явного впливу ззовні вживає матюки, то з достатньою певністю можна сказати, що її психіка уже знаходиться у екстремальному межовому стані. Така людина психічно хвора, небезпечна для суспільства – до такого висновку підводить нас своїм дослідженням В. Осадчий, і з ним важко не погодитись.

Життєвий, моральний, духовний досвід кожної людини полягає у системі понять, відображених у слові. Цілком очевидно, чим багатший словниковий запас людини, тим повніше знання її життя, ґрунтовніше освоєння свого фаху, глибше осягнення оточуючого світу. Можна стверджувати: людина, яка використовує небагато слів для спілкування, має обмежений світогляд, розумово не розвинена і з багатющою книги життя добрала поки що мало знань про смисл

власного буття. Мова – інтелектуальний портрет людини. І якщо зовнішній портрет людини можна змінити за допомогою одягу, макіяжу, то з мовним – набагато складніше.

Висновки. Виконаний аналіз і спостереження дають підстави зробити висновки про те, що креативне виконання управлінцем будь-якого рівня й роду діяльності можливе лише за умов свідомої й ґрунтовно сформованої ним мовної компетенції. Саме від неї залежить реалізація управлінцем його професійної компетенції у конкретній сфері, суспільний вияв загальної культури, ерудиції, кругозору, презентація економіко-правової культури, опанування сучасними менеджерськими технологіями.

1. *Романовський О.Г.* Філософія професіоналізму в контексті загальнокультурної підготовки інженера-керівника / О.Г. Романовський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2009. – Вип. 20. – С. 14–28.
2. *Пінчук Є.А.* Модернізація вищої школи в Україні в умовах інтеграції в європейській освітній простір / Є.А. Пінчук // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2009. – № 2. – С. 115–119.
3. *Панфілов О.Ю.* Методологічні засади реформування військової освіти в Україні / О.Ю. Панфілов // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2009. – № 2. – С. 27–34.
4. *Товажнянська Р.О.* Педагогічні проблеми виховання культури майбутнього фахівця / Р.О. Товажнянська, В.А. Шотіков // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2009. – Вип. 21. – С. 137–149.
5. *Новий тлумачний словник української мови: у 4 томах.* – Т. 2. – К.: Аконіт, 2001. – С. 305.
6. *Карнегі Д.* Як здобувати друзів і впливати на людей / Д. Карнегі – К., 1990.
7. *Мацько Л.* Стереотипи мовної поведінки / Л. Мацько // Дивослово. – 2005. – № 5. – С. 43–48.
8. *Осадчий В.* Ненормативна лексика – духовний тупик суспільства / В. Осадчий // Мова і культура: Наук. збірник. – К., 2007. – Вип. 9. – Т. II (90).

Надійшла до редколегії 15.05.2010 р.

Рецензент: *З.М. Терлак*, кандидат філологічних наук, доцент, Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів.

ФИЛОСОФИЯ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА В КОНТЕКСТЕ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ОФИЦЕРА-ВОЙСКОВИКА

Панасюк К.В.

В статье анализируется философская сущность языковой компетенции управленца, исследуется значение ее для выполнения офицером-войсковиком его профессиональной деятельности.

Ключевые слова: языковая компетенция, управленческая деятельность, офицер-войсковик, речь.

PHILOSOPHY OF PROFESSIONALISM IN THE CONTEXT OF THE LANGUAGE COMPETENCE OF THE MILITARY OFFICER

Panasyuk K.

The article makes a thorough study of the philosophical essence of the management language competency and investigates its importance for the implementation of the officer - serviceman professional activity.

Key words: language competency, management activity, officer-serviceman, speaking.